

Stavrogin, en studie i barndom, begjær og bedrag

Av Per Bjørnar Grande

Innenfor forskningstradisjonen omkring Dostojevskijs roman, *De besatte* (1872), kan det utkrystalliseres to hovedtolkninger. Den ene tolkningstradisjonen ser romanen i et historisk-politisk perspektiv. *De besatte* betraktes da som en politisk pamflettroman rettet mot både 1840-årenes og 1860-årenes russiske nihilisme. Den andre tolkningstradisjonen som er mer psykologisk-metafysisk orientert, tolker *De besatte* som en roman om avgudsdyrkelse. De klassiske tolkningene av verket kombinerer ofte den historisk-politiske tolkningen med den psykologisk-metafysiske.

To Dostojevskijforskere legger ensidig vekt på det psykologisk-metafysiske aspektet ved romanen. Den ene, den franske litteraturforskeren René Girard, som i sin litteraturteoretiske refleksjon: *Mensonge romantique et vérité romanesque*, Paris 1961 (engelsk oversettelse: *Deceit, Desire and the Novel*) anvender, blant andre klassiske romanverk, *De besatte* for å avdekke det han kaller mimetisk begjær. Den andre Dostojevskijforskeren, Jostein B_rtnes bygger i sin artikkel: "The last Delusion in an Infinite Series of Delusions: Stavrogin and the Symbolic Structure of The Devils", 1983, opp tolkningen av Stavrogin-skikkelsen på de begjærstrukturene som Girard utarbeidet i *Deceit, Desire and the Novel*.

I denne artikkelen vil jeg anvende Girards begjærstolkning på de viktigste romanskikkelsene i *De besatte*, med spesiell vektlegging på hovedpersonen, Stavrogin. Til forskjell fra Girard vil jeg anvende hans begjærmodeller regressivt, det vil si på romanpersonenes fortid. I den forbindelse vil jeg også anvende endel psykoanalytisk teori for å konkretisere opplysningene omkring romanskikkelsenes barndom.

Girard tolker Stavrogin kun som begjærsubjekt for de andre romanpersonene, uten å stille spørsmål om verket også avdekker Stavrogins egne begjærforhold. Selv om Girards tolkning avdekker og nytolker bipersonenes besettelse, lar han hovedpersonen, Stavrogin, forbli en gåte.

Den russiske litteraturteoretikeren Mikhail Bakhtin mener Dostojevskij ikke gir sine romanpersoner annen fortid enn det som er essensielt for hovedhandlingen. Det vil si at de eneste fortidige opplysningene som nevnes, er de som romanpersonene strever med å oppklare i løpet av romanens hovedhandling.¹ Med andre ord, hovedhandlingen drives av en uforl_ st fortid. Den amerikanske Dostojevskij-forskeren M. Holquist hevder at for å forstå personenes

¹M. Bakhtin. *Problems of Dostoevsky`s Poetics*, Manchester: Manchester U.P., Se s. 29.

handlinger i De besatte, må man forstå deres biografi.² Ved å konsentrere oppmerksomheten om de opplysningene som er gitt, spesielt om Stavrogins barndom og ungdom, mener jeg å kunne finne basale strukturer, nødvendige for å tolke romanens hovedhandling.

Det er et faktum at alle hovedpersonene i Dostojevskijs store romaner (fra og med Opptegnelser fra et kjellerdyp 1864 til Brødrene Karamasov 1880), kommer fra oppløste familier. Dette er viktig fordi det konstaterer en mangelsituasjon som utlser og delforklarer heltens handlinger.

Raskolnikov levde i harmonisk familieidyll inntil hans far døde. Prins Mysjkins foreldre døde da han var et lite barn (samtidig startet hans epileptiske anfall). I De besatte utlser familiesplittelsene selve bevegelsen mot undergangen. I En ung manns historie vendes nihilismens opprør innover mot familien Dolgorukij, og opplser dens fundament. Den tyveårige Arkadij vender sitt opprør mot stefaren, adelsmannen Versilov, som forferte hans mors faren var gartner på Versilovs gods. I Brødrene Karamasov er familiestrukturene opplst, og de familiære konflikter når sitt toppunkt idet alle fire brødrene Karamasov avslrer et ønske om å se sin far død.

De besattes tilblivelse

Før jeg går lss på tolkningen av De besatte kan det være fruktbart å si litt om dens tilblivelse. Etter at Dostojevskij var ferdig med Idioten i januar 1869, planla han å skrive en kjemperoman om ateisme.³ Det planlagte temaet om en stor synders vei fra tro til vantro og til slutt en fornyet tro, ble forkastet i løpet av arbeidet med De besatte, men ateisme-temaet ble likevel det sentrale temaet i Dostojevskijs tre siste romaner. Den første romanen innen den tematiske trilogien var altså De besatte.

I et brev til Maikov, datert 25. mars 1870, skriver Dostojevskij at hovedproblemet i romanen er det samme som har pint ham hele livet, nemlig spørsmålet om Guds eksistens.⁴ Likevel er det tradisjonelt blitt hevdet at det var en konkret historisk hendelse som utlste idèen til romanen. Den 21. november 1869 ble en ung student fra Landbrukshyskolen i Moskva drept av anarkisten Netsjajev (1847-82) fordi han forsøkte å trekke seg ut av en revolusjonær femmannsgruppe. Denne hendelsen mener forskerne utlste Dostojevskijs idé om å skrive en tendensroman som skulle rette sitt angrep mot den fremvoksende nihilisme i Russland.

I løpet av skriveprosessen (1869-72) gjennomgikk den planlagte pamflettromanen stadige omforminger. Ved å trenge dypere inn i den russiske nihilismen, ble perspektivet utvidet slik at romanen til slutt ikke bare dreier seg om en avslring av romanpersonenes destruktive handlinger, men samtidig åpenbarer begjærskreftene hos hver enkelt besatt av destruktive

²M. Holquist. *Dostoevsky and the Novel*, Princeton: Princeton U.P., 1977. Se s. 131.

³E. Krag. *Dostojevskij*, Oslo: Gyldendal, 1962. s. 222.

⁴Dostojevskis Breve i Udvalg/utv og komm. af E. Thomassen, København: Atenæum, 1943. Se s. 325-326.

begjær.

Stavrogins begjær

Jeg mener at Girards tolkning av Stavrogin begrenses ved at han kun blir sett på som begjærsmo­dell for de andre romanpersonene. Det vil si at Stavrogin ikke begjærer gjennom noen av de andre romanpersonene. Dostojevskijs egen vurdering av Stavrogin-skikkelsens betydning for romanen er derimot mer fundamental:

Hele romanens mening ligger innesluttet i Stavrogin. Stavrogin er ALT.⁵

Hvis Stavrogin ikke har noen begjærsmo­deller, må han ses på som et religi_­st eksperiment, en romankarakter som blir brukt i den hensikt å avdekke begjær i andre. Hvis Stavrogin har egne begjærsmo­deller, er han både et religi_­st og et psykologisk eksperiment som avdekker begjærene rundt seg og i seg selv. Hvis Dostojevskij ikke ga noen ledetråder omkring Stavrogins egne begjærsmo­deller, vil han forbli en gåte uten noen årsakssammenheng i verket. Det vil si at han blir en skikkelse uten psykologisk troverdighet.

Dersom man nærleser De besatte vil man se at de to f_­rste kapitlenes retrospeksjon viser spirene til Stavrogins egne begjærsmo­deller, mens de etterf_­lgende tyve kapitlene viser konsekvensene av disse modellene.

Stavrogin-familien

I begynnelsen av romanen får vi et innblikk i forholdet mellom generalen og Varvara. Forholdet mellom Stavrogin og faren omtales ikke. Relasjonen mellom Stavrogin og hans far kan derfor kun tilnærmes ved å studere de to andre relasjonene innenfor Stavrogin-familien. F_­rst vil jeg se på forholdet mellom faren og moren.

F_­r Stavrogin er åtte år, har familien gått i oppl_­sning. General Stavrogin og hans kone Varvara Petrovna, bor hver for seg. Stavrogin bor hos sin mor. Grunnen til at foreldrene ikke bor sammen er for det f_­rste at de ikke passer sammen, og for det andre har generalen vært utro og hatt flere kjærlighetseventyr. Foreldrenes forhold har vært preget av utilfredsstillt erotikk og aggresjon. Generalen forsvinner fra godset i 1851, når Stavrogin er omkring elleve år, og det siste vi får h_­re om ham er at han d_­de under en reise på Krim i mai 1855.

Når det gjelder mor-s_­nn forholdet, nevnes det at moren, Varvara, snakker lite til Stavrogin. Selv om de snakker lite sammen, og hun sjelden irettesetter ham, har han "en plagsom fornemmelse av at hun iakttok ham". (De besatte Bd. I s. 46). Stavrogin f_­ler at moren er glad i ham, men han forholder seg uf_­lsom til henne. I tillegg blir han urolig på grunn av hennes forskende blikk. Opplysningene om mor-s_­nn forholdet skildrer en atmosfære av kontaktl_­shet. Dette bestyrkes ved at moren overlater oppdragelsen til Stepan Trofimovitsj.

Ved å sette denne familiebakgrunnen inn i en tradisjonell _­dipal kontekst, blir farens svik mot familien en vesentlig årsak til å forstå Stavrogin-gåten. If_­lge _­dipus-teorien _­nsker barnet å kvitte seg med det familiemedlemmet som hindrer dets lysttilfredsstillelse. Stavrogins infantile

⁵E. Krag. Dostojevskij. Oslo: Gyldendal, 1962. S. 244.

_nske om å kvitte seg med faren virkeliggj_res. Dette f_rer alltid til at barnet opplever seg skyldig i å ha drevet bort familiemedlemmet. Freuds behandling av pasienter som i tidlig alder hadde opplevd en familiesplittelse, bekrefter teorien om splittelse som en viktig skyldsbyggende faktor i barnets liv.⁶ Barn i sin alminnelighet anser seg som skyldig i en skilsmisse, uavhengig av den virkelige årsak.⁷

I forlengelsen av denne skyldopplevelsen vil Stavrogin også tolke seg skyldig i farens d_d. Ut fra det skyldskompleks Stavrogin har i forhold til sin far, kan vi også forstå hans forhold til moren. Stavrogin vil f_le seg skyldig hver gang Varvara viser ham kjærlighet, fordi hennes kjærlighet er oppnådd ved at faren er blitt drevet bort. Hver gang Varvara viser Stavrogin godhet, blusser skylden opp i hans ubevissthet. Derfor reagerer Stavrogin med skyldbevisst uf_lsomhet overfor moren.

Stavrogin viser det samme typiske m_nster som går igjen hos barn som ikke har blitt elsket. De har lært at å elske medf_rer smerte. Derfor unngår slike barn alle kjærlighetsimpulser.⁸ Stavrogin er altså ikke i stand til å gjengjelde morens fors_k på kjærlighet fordi faren har tatt plass i Stavrogin som begjærsmøll, en møll som hindrer ham i å nå sitt objekt. Farens manifestering som over-jeg oppstår i samband med _dipuskompleksets undergang. I den _dipale undergang finner man igjen foreldrenes advarende og straffende stemme.⁹

Dess sterkere behov Stavrogin har for å nå moren, dess mer lidenskapelig blir hans forhold til faren. Mens faren var på godset, var han fysisk hindrende for Stavrogins begjærstilfredsstillelse, men i sitt fravær blir han psykisk hindrende. Gradvis omformes faren til et begjærsmål i seg selv. Det vil si at Stavrogin begynner å begjære de hindringene hans fraværende far setter opp. Idet faren tar plass i Stavrogins bevissthet som en fraværende abstrakt møll, er det foregått en intensivering av begjærene. Man kan kanskje si at de er blitt metafysiske. Samtidig er antakelig begjærene blitt tabubelagt eller ikke engang bevisst hos Stavrogin. F_lgen av dette metafysiske begjæret blir at Stavrogin besettes av sin fraværende far. Når faren d_r, er farsbildet fullt utviklet som mediator i den femten år gamle Stavrogin, som en hevnerskikkelse.

Her er det på sin plass å foreta en distinksjon mellom den fraværende far som han er og slik han blir når han omformes i Stavrogins bevissthet. Det vil si at den fraværende far ikke er identisk med general Stavrogin. Den fraværende far er Stavrogins bilde av faren, skapt i en spenning av hat, skyld og kjærlighet. Med andre ord, den fraværende far er et bilde av faren, skapt i generalens fravær.

⁶S. Freud. *Introductory Lectures on Psychoanalysis*. Great Britain: Pelican Books, 1973. Se s. 377.

⁷O.S. English/G.H.J. Pearson. *Vårt känsloliv och dess problem*, Stockholm: Natur och Kultur, 1951. Se s. 164.

⁸ibid. s. 238.

⁹N. Haak. *Allmän neuroslära på psykoanalysens grund*, Stockholm: Natur och Kultur, 1982. Se s. 62.

Tragikken ved Stavroginfamilien er at foreldrene ikke liser opp aggresjonene innbyrdes. På den måten blir Stavrogin et offer for foreldrenes utilfredsstilte begjær, og blir ute av stand til å hankes med sine egne drifter.

General Stavrogin svikter sønnen og inntar rollen som en metafysisk skikkelse i Stavrogins bevissthet. Stavrogin har ikke fått avløst sitt begjær. Istedet befestes Stavrogin innenfor det dipale mønsteret. Ricoeur eksemplifiserer en ideell løsning på denne konflikten i sin behandling av Hegels herre-slave modell.

Herren (faren) har satt sit liv på spill og har således demonstreret at han er andet enn livet. Kun ved at risikere livet, bevarer man friheten. Forplantningens og dets cyklus, hvortil det naturlige fader-søn forhold hører, lukker sig om sig selv.¹⁰

Men Stavrogins far satte ikke livet på spill, og demonstrerte derfor ikke at han var "andet enn livet". Stavrogin knytter seg gradvis til faren som om han var livet. Det vil si at den fraværende far blir en modell som styrer sønnens begjær. Ettersom generalen ikke risikerte livet for sønnen, blir Stavrogin bundet av den dipale struktur, som fører til at han som voksen tvinges til å regressere til en infantil erotikk. Farsbildet vokser i sitt fravær og Stavrogin fylles av metafysisk begjær. Dess mer farsbildet vokser, dess mer dør Stavrogins evne til spontant begjær. (Spontant begjær forstås her som den positive antitesen til forfeila eller metafysisk begjær). Gradvis vil alle Stavrogins begjær gå via den fraværende far, og han vil sluke alle sønnens idéer, tro og verdier slik at Stavrogin bare kan gi et skinn av livet.¹¹

I lys av denne begjærshypotesen er Stavrogin fra tidlig barndom fylt av en annethet. Denne annethet vokser slik at Stavrogin blir fraværende i sitt forhold til det levende livet. Den likegyldighet Stavrogin opprettholder gjennom hele romanen, er ikke likegyldighet i vanlig forstand, men et uttrykk for hans annethet, annethet i den forstand at han primært forholder seg til sin fraværende far. Ut fra dette synspunkt er ikke Stavrogins utvikling en gradvis vei inn i en intethet som både Girard og Børtnes mener,¹² men veien inn i en annethet. Ut fra dette

¹⁰P.Ricoeur. Sprogfilosofi, København: Vinten, 1979. S. 99.

¹¹R. Girard. Deceit, Desire and the Novel, Baltimore, The John Hopkins Press, 1965. Se s. 139.

¹²Girard tolker Stavrogins intethet slik:
"Beneath middle-class loyalty to principles is the furious agitation of the possessed, and beneath this furious agitation is immobility and nothingness, the frigid acedia of Stavrogin. (...). Stavrogin is that zero point, the pure nothingness of absolute pride." (Girard. Deceit, Desire and the Novel, s. 255.)
Og Børtnes tolker Stavrogins intethet på følgende måte:
"The final manifestation of the Antichrist in The Devils, is the body of the citizen of Uri, hanging from the rope in the ceiling, represents nothing but nothingness. (...) As it is, Stavrogins figure is a symbol of emptiness." (Børtnes. The Last delusions in an Infinite Series of Delusions: Stavrogin and the

perspektiv kan vi forstå hvorfor andre mennesker ikke gj_r noe inntrykk på Stavrogin. Deres begjærsimpulser går alltid veien om hans begjærmodell. Den fraværende far som har tatt bolig i Stavrogins sinn, manifesterer seg som en hevnerskikkelse som suger til seg alle Stavrogins begjærsimpulser fra omverdenen.

Konflikten mellom Varvara og generalen tilsier at Stavrogin må, i stadig sterkere grad, _ke konflikten til moren og hennes verdier. Ettersom Varvara er byens samfunnsst_tte, vil det si at hennes normer er ekvivalente med samfunnsnormene. Stavrogin må da n_dvendigvis komme i konflikt med samfunnsnormene. Stavrogin vakler mellom sitt irrasjonelle farsbilde og Varvaras mer rasjonelle dannelsesideal. Kampen mot det irrasjonelle farsbildet viser seg håpl_st fordi Stavrogin gis bare rasjonelle verdier til å bekjempe det irrasjonelle med. Fors_k på å bekjempe det irrasjonelle med rasjonelle midler f_rer alltid til at irrasjonaliteten seirer. Psykoanalysen vil tolke Stavrogins vakling i romanen som en forlengelse av hans infantile vakling mellom foreldrebindingene.

Det siste eksperiment i lys av hypotesen om den fraværende far er en modell som går ut på at Stavrogin inntar et feminint forhold til faren, og moren danner et hinder for begjærutfoldelsen. Dostojevskij tegner et bilde av Varvara som en aggressiv, viljesterk, mandig og svært selvstendig kvinne. Stavrogin f_ler morens nærvær som et mistenksomt blick som alltid forf_lger ham. Gradvis omformes hun i Stavrogins bevissthet til å bli det onde _ye som han forholder seg f_lelesl_s overfor. F_lelesl_sheten er et innadvendt forsvar mot morens aggresjoner. Utad fortøner forsvaret seg som likegyldighet. Muligens er det samme påtatte likegyldighet som f_rer generalen ut i de mange kjærlighetseventyr. Stavrogin identifiserer seg med farens fiendtlighet, og de holdes sammen i sin fiendtlighet mot moren. Stavrogin imiterer farens påtatte likegyldighet overfor Varvara. Ved at Stavrogin og faren deler dette fiendtlige begjær med hverandre, fordobles det fiendtlige begjær innenfor intern mediasjon.

Til slutt forlater generalen hjemmet. Farens påtatte likegyldighet _ker Stavrogins påtatte likegyldighet slik at også han begynner å unngå kontakt med moren. Dess mer likegyldig Stavrogin fors_ker å forholde seg til moren, dess mer lidenskaplig vil han forholde seg til faren. Det tragiske ved farens svik er at Stavrogin står igjen med en fraværende far og en mor han forholder seg f_lelesl_s mot. Dersom modellen forsvinner, er de eneste mulighetene for en fortsettelse av metafysisk begjær at en velger seg en ny modell eller velger å begjære samme modell til tross for hans fysiske fravær. Det er lite i romanen som tyder på at Stavrogin tar seg andre begjærmodeller. Likevel mener jeg at verket gir nok indikasjoner til å konkludere med at Stavrogins problem ligger i å være styrt av en fraværende far.

Mens tendensen blant nyroman-forfatterne har vært å se bort fra begjærets rolle for sine helter, har Dostojevskij istedet problematisert begjærstrukturene ved å skjule den innenfor en familiestruktur som han gir sparsomme opplysninger om. Dostojevskijs _nske om å skildre Stavrogin som en gåte, er ingen forklaring, men en utfordring til å l_se gåten ved å granske verket. De sparsomme opplysningene om hans bakgrunn fremhver det gåtefulle ved Stavrogin-

Symbolic Structure of the Devils, s. 66. I Dostoevsky Studies, 1983, 4.

skikkelsen. På et dypere plan ser vi at skildringen av Stavrogin bygges opp på denne mangelens dialektikk av en helt bestemt grunn: Stavrogin-skikkelsen er Dostojevskijs dypeste innsikt i det moderne menneskets mest besettende behov; det å skjule sin begjær dyrkelse.

Stepan, farssubstituttet som feiler

På bakgrunn av det oppløste familiemønsteret kan man tolke Stepan Trofimovitsj ansettelse på godset Skvoresjnijkij i sammenheng med Varvaras ambisjoner på s_nnens vegne. Generalens svik mot familien driver Varvara til å s_ke etter et farssubstitutt for Stavrogin. Stepan tildeles den trefoldige oppgaven av far, lærer og oppdrager for Stavrogin. Bak dette farssubstitutt ligger et dannelsesideal. Varvara _nsker å forme Stavrogin etter sitt barndoms ideal, forfatteren Kukolnik. For at Stavrogin skal kunne formes etter dette idealet, må Stepan fungere som Stavrogins Kukolnik-ideal. Innvielsen som Kukolnik-ideal skjer slik:

Dette bildet hadde Varvara Petrovna fått tak i da hun i sin tid gikk på en adelig pikeskole Moskva. Som pensjonspiker flest forelsket hun seg straks i portrettet; pensjonspiker pleier jo som kjent å forelske seg i alt de ser, også sine lærere, særlig hvis de underviser i skjønnskrift og tegning. Men det usedvanlige i dette tilfellet var at Varvara Petrovna ennå i femtiårsalderen hadde bevart dette bilde som en dyrebar skatt. Og kanskje var dette grunnen til at hun laget et kostyme til Stepan Trofimovitsj som lignet på det som var fremstilt på bildet. (De besatte. Bd. I s. 23-24.)

Når Stepan kommer til godset, har Varvara gått inn i det barnslige og uskyldige dr_mmebilde av kjærligheten som hun hadde utviklet i ungpikedagene. Noe hun fikk anledning til etter ekteskapets oppl_sning. Stepan på sin side, med to mislykkede ekteskap bak seg, har regressert enda sterkere inn i en tilstand av impotent idealisme. Når Stepan i Varvaras _yne mislykkes som Kukolnik-ideal, går hennes ambisjoner mer over til å gjelde Stavrogin. Hun _nsker å gi Stavrogin en ny farsidentitet, slik at det bildet han har av sin opprinnelige far, viskes ut. Samtidig _nsker hun å forme den nye farsskikkelsen etter hennes ideal, for å knytte s_nnen nærmere seg selv. På grunn av sine ambisjoner er hun forblindet fra å se at hennes dannelsesideal ikke virker på Stavrogin. Stavrogin fatter sympati for Stepan, men ikke i egenskap av farsideal. Istedet blir Stepan Stavrogins venn og fortrolige. Stavrogins farsbilde er allerede befestet i den åtte år gamle Stavrogin, da Stepan kommer til gården.

Varvara og Stepan er kommet i en tilstand av å begjære hverandres begjær. Men denne gjensidige begjærdannelsen fører til at de paralyserer hverandre. Stepan går rundt som en levende bebreidelse uten å få drevet vitenskapelig arbeid, mens Varvara blir hum_rsyk og isolerer seg. To parallelle handlingsplan antyder at Varvara går gjennom en viss frigj_rrelse fra sine begjær i forhold til Stepan. Det ene planet er når Stepan mislykkes i sin Kukolnik-imitasjon, og hun fjerner seg fra ham. Dess mer hun fjerner seg fra Stepan, dess klarere ser hun hans svakheter. Det andre plan er når Stavrogin utvikler seg fra kraftl_s taushet til kraftfull destruksjon. Når hennes Kukolnik-ideal forfeiler, forholder hun seg fryktsomt overfor Stavrogin. Selv om Stavrogin utvikler seg forskjellig fra hennes ideal, oppgir hun ikke ambisjonene på s_nnens vegne. Tvert imot.

Hun fant seg tålmodig i det forhold som hadde oppstått mellom henne og sønnen, men lengtet naturligvis etter sin Nicolas og drømte om han hele tiden. Hverken sine drømmer eller sine klager betrodde hun til noen. (De besatte. Bd. I s. 61.)

Dette trekket av uinnskrenket hengivenhet uttrykker Freud slik.

Bare forholdet til s_nnen bringer moren uinnskrenket tilfredsstillelse; dette er overhodet det mest ambivalensfri av alle menneskelige forhold. På s_nnen kan moren overf_re den ærgjerrighet hun måtte undertrykke hos seg selv.¹³

Stepan har unndratt seg farsansvaret overfor sin egen s_nn ved å overlate oppdragelsen til noen tanter i "guvernementet O - over hundre kilometer fra Skvoresjnikij". (De besatte. Bd. I s. 31.) Det fortelles også at sønnen blir oppdratt på Varvaras bekostning, og at Stepan bare har sett sønnen sin to ganger. På den bakgrunn skj_nner vi hvorfor Stepan ikke har noen interesse av å ta på seg farsansvaret for Stavrogin. Han frasier seg ansvaret ved å solidarisere seg med Stavrogin. Stepan har ingen idealer som tilsier at han skal forme Stavrogin på en autoritær måte, slik at han risikerer å få Stavrogins farshat/kjærlighet over seg. Dette unngår Stepan elegant ved selv å være som et barn, og derfor identifisere seg helt med Stavrogin. På samme regressive måte unngår han å gjengjelde Varvaras erotiske tilb_yeligheter mot seg. Isteden lever Stepan i forhold til sine klassiske idealer, tatt fra malerkunsten og litteraturen. Det nevnes at han dyrker de gamle grekere, Rafael, Goethe og Pusjkin. Sannsynligvis er det Stepans utlegging av sitt kunstsyn som skapte disse lengslene i Stavrogin.

Stepan Trofimovitsj hadde forstått å røre ved de dypeste strenger i sin venns hjerte, å vekke den første, ennå ubestemt fornemmelse av den evige, hellige lengsel som en og annen utvalgt sjel iblant kjenner og som han deretter ikke vil bytte bort mot livets billige gleder. (Ja, enkelte vil ikke engang bytte den bort mot den fullkomne tilfredsstillelse, om denne hadde vært mulig.) (De Besatte. Bd. I s. 47.)

Varvaras konvensjonelle samfunnsideal preller av på Stavrogin. De billige gledene som i sin essens er et farssubstitutt, kan ikke dekke hans dypere lengsler. Når Stepan gråtende betror seg til den elleveårige Stavrogin, r_rer han ved disse dypere lengslene, slik at Stavrogin begynner å strigråte. På samme tid som Stepan begynner med sine betroelsesscener, forsvinner generalen fra godset. Det at Stepans betroelser vekker slike voldsomme f_lelser i Stavrogin, kan bety at Stepan betror seg om familiære konflikter. Dette bestyrkes i og med at Stepans s_nn, Pjotr Stepanovitsj, bebreider Stepan for å ha betrodd seg om sin kones utroskap mens Pjotr ennå var barn. Psykoanalytisk teori skulle tilsi at Stavrogins f_lelser ville forsterkes når generalen forlater hjemmet. Den _dipale situasjonen har ifølge psykoanalytikerne en tendens å blusse opp igjen og forsterkes ved ekteskapelige problemer mellom foreldrene.¹⁴ Gjennom betroelsene vil Stavrogin betrakte Stepan som en sammensvoren mot Varvara, og delaktig i å ha drevet faren fra godset. Denne sammensvergelsen forklarer hvorfor Stavrogin senere er så reservert overfor Stepan, og viser tydelig motvilje mot å komme inn på gamle minner.

Fortelleren i romanen, Anton Lavrentjevitsj, bemerker at Stavrogin var påfallende stille og ettertenksom i oppveksten. Lavrentjevitsj gir Stepan skylden for å ha gjort Stavrogin nerv_s. Men Dostojevskijs forteller gis såpass begrenset synsvinkel at opplysningene om Stavrogins

¹³S. Freud. Nytt i Psykoanalysen, Oslo: Gyldendal, 1977. S. 108.

¹⁴Se O.S. English/G.H.J. Pearson. Vårt känsloliv och dess problem, Stockholm: Natur och Kultur, 1951, s. 165.

barndom og ungdom viser seg å være annenhånds. I dette tilfelle viser det seg at Stavrogin var 25 år da fortelleren traff ham. Denne usikkerhetsfaktoren i fortellersynsvinkelen er med på å fremheve det gåtefulle og uvisse med Stavrogin-skikkelsen. I større grad enn hos en autoral forteller, er leseren nødt til å vurdere sannhetsgehalten i fortellerens slutninger. Opplysningene om Stavrogin er mest sannsynlig gitt Lavrentjevitsj av hans gode venn og fortrolige, Stepan Trofimovitsj.

Stavrogins taushet og nervøsitet kan tyde på en lojalitetskonflikt han står i mellom foreldrene. Stavrogin blir bare mer og mer innesluttet dess mer han forsøker å tilpasse seg morens samfunnsnormer, fordi han havner i en umulig kamp mot de irrasjonelle kreftene i seg. I sin kamp mot det irrasjonelle, sensurer han bort sine naturlige drifter og får en svekket selvfølelse. Han faller sammen i apati og virker "svakelig og blek". (De Besatte. Bd. I s. 46.)

Så lenge Stavrogin befinner seg på godset, forholder han seg apatisk til omverdenen. Men da han som 16-åring begynner på lycéet i St. Petersburg, forandres hans fysiske apati til usedvanlige krefter. De irrasjonelle kreftene er i ferd med å bryte fram. Dette skjer gradvis i løpet av en treårsperiode. Han er likevel innesluttet og unnselig da Varvara og Stepan besøker ham siste vinteren på lycéet.

I løpet av dette St. Petersburg-oppholdet begynner Varvara å holde litterære mottagelsesaftener, og her blir Stavrogin introdusert for noen av 1860-årenes nihilister. Nihilistene piper ut Stepan når han holder en tale om kunstnerens opphøyede rettigheter, og de latterliggjør Varvaras litterære virksomhet. I nihilistenes uherlige og skandalepregede oppførsel finner Stavrogin identitet for sitt eget opprør. Stavrogin, som i stadig sterkere grad er blitt fylt av sin hevnebegjærmodell, ser i nihilismen en mulighet for sine egne samfunnsdestruktive krefter.

Kort tid etter, da Stavrogin har gått inn i militæret, slår disse irrasjonelle destruksjonskreftene ut. Han kjemper over noen med sine travhester. Han fornærmer en dame offentlig som han har hatt et forhold til. Han dreper et menneske i duell og skyter et annet menneske til krøpling. Ryktene som forteller at Stavrogin søker strid fordi han føler tilfredsstillende ved det, er en riktig tolkning. Stavrogins irrasjonelle krefter søker brudd med alle Varvaras samfunnsnormer. Dess mer illojal han er mot Varvaras idealer, dess mer får han tilfredsstilt sin irrasjonalitet.

I perioden etter lycéet forandrer Stavrogin seg fra nervøs innesluttethet til uherlig dristighet. Vaklingen minimaliseres når han lever ut sin irrasjonalitet. Til forskjell fra Raskolnikov som handler positivt når han handler spontant, handler Stavrogin destruktivt. Stavrogin har fortrenget sine opprinnelige drifter såpass lenge at når de veller fram, er de perverterte.

Samtidig som Stavrogin går inn i militæret, starter hans selskapelige liv.

Hun (Varvara) var meget opptatt av den lykke sønnen gjorde i Petersburgs selskapsverden. Det hun ikke selv hadde oppnådd, lyktes for denne unge offiseren. Han gjorde bekjenskaper som hun ikke kunne ha drømt om, og overalt ble han mottatt med åpne armer.(De besatte Bd. I s. 47).

Gjennom å frekventere eksklusive kretser som moren ikke kunne ha drømt om å komme inn i, tester, gjennomskuer og forkaster han morens samfunnsideal. Når morens ideal er beseiret, vender han seg i sterkere grad mot sin modell. I 1863 bryter Stavrogin definitivt med Varvaras

idealer, og han avslutter sin militære karriere. En karriere han valgte etter morens _nske.

Når Stavrogin begynner å ferdes blant St. Petersburgbermen, uttrykker han et behov for å s_ke seg til likesinnede som har gjort oppr_r mot det bestående samfunnet. Blant bermen skaper han balanse i sitt indre. Ved å svikte Varvara og hennes idealer, oppveier han sin skyldsf_else. I likhet med Dostojevskijs romanpersoner Raskolnikov, Svidrigailov og Versilov, korresponderer Stavrogins indre med St. Petersburgs m_rke kneiper og buler. Dette litteraturtekniske virkemiddel hos Dostojevskij hjelper oss til å avlese heltens indre ved hjelp av ytre beskrivelser.

Etter et par år blant St. Petersburgbermen vender den femogtyve år gamle Stavrogin tilbake til godset Skvoresjnikij. Igjen gj_r han et fors_k på å forholde seg til morens idealer. Folk fornemmer intuitivt en annethet i Stavrogin som gj_r ham tiltrekkende. De tror han bærer på en m_rk hemmelighet, og fortelleren Anton Lavrentjevitsj aner ikke hva hans hemmelighet bunner i.

Tiltrekningen endel f_ler overfor Stavrogin, kan ha sammenheng med at han utf_rer uh_rte gjerninger som ligger latent i dem selv. I det tilfelle hvor det fortelles at endel blir tiltrukket av Stavrogin fordi han har drept et menneske, må en anta at det er fordi han tydliggj_r et _nske i dem selv. De som er mest fanget av de uforl_ste kreftene i seg, dras sterkest mot Stavrogin. Stavrogin er den som, bak sin aristokratiske maske, tydeligst lever ut sin destruktivitet. Det faktum at nihilister, halvkriminelle og sosietetsdamer svermer for ham, har sammenheng med at hans destruktivitet frigj_r andre til å utl_se sine destruktive tendenser. Dersom andres annethet hadde hatt samme makt over dem, ville også de kunne utf_re lignende ugjerninger. Det ser vi blant annet hos Pjotr Stepanovitsj.

Det f_rste halvåret etter hjemkomsten greier Stavrogin å undertrykke disse tendensene i seg. Plutselig, etter et halvt år bryter de fortrenge krefter fram, og han begår tre sositetsskandaler. Stavrogin klarer bare et halvt år i rollen som dannet selskapsmann, mens han holder ut i flere år med et utsvevende liv i St. Petersburg. Dette tyder på at hans natur får friere utl_p blant halvkriminelle svirebr_dre. To av de tre skandalene er rettet mot solide samfunnsst_tter (adelsklubbmedlem Gaganov og guvern_r Ivan Ossipovitsj). Noe i Stavrogin krever hevn over alle samfunnsst_tter. Denne driften virker så sterkt på ham at han ikke er i stand til å reagere med skam på sin opptreden.

(...) -han var slett ikke forvirret, stod bare og smilte ondskapsfullt, "uten å angre det minste". Det ble et forferdelig oppstyr; alle omringet ham. Nikolaj Vsevolodovitsj snudde og så seg rundt, men svarte ikke, - stod bare og stirret nysgjerrig på dem som ropte. (De Besatte. Bd. I s. 52.)

I sine begjær etter sin fraværende far blir menneskene rundt ham uvirkelige skygger som han forholder seg f_elsesl_st overfor. Stavrogins abnorme reaksjonsm_nster dannet en parallell til det man kan finne hos identitetsl_se barn:

Hos den andra typen, barnet som aldri har blitt älskat och derf_r aldrig har lärt sig älska, kan personlighetsstrukturen vara beskaffad på två sätt. (...) I det andre fallet kan man inte finna tecken til skam, skuldkänsla eller förlägenhet i något avseende - dvs inte tecken på något överjag. I dessa fall

har barnet inte fått kärlek och altså inte haft anledning til å identifisera sig med någon vuxen.¹⁵

Her er det viktig å gj_re oppmerksom på at Stavrogins begjærsforhold har gitt ham en negativ identitet i forhold til samfunnet. Derfor f_ler han ingen skam i de tilfellene han forgår seg mot samfunnet. Tvert imot, så gir dette ham en indre tilfredsstillelse. På grunnlag av Stavrogins reaksjonsm_nster virker det som hans f_elsesl_shet har sammenheng med kjærlighets- og identitetsmangel. Etter den siste skandalen hvor han biter guvern_ren i _ret, kastes han i fengsel. Istedet for skam reagerer Stavrogin aggressivt.

(...) (Han) dunket rasende mot på døren med knyttnevene. Med utrolig kraft rev han gitteret fra, slo ruten ut og rev hendene til blods. (De besatte. Bd. I s. 58).

Stavrogins skandalepregede opptredener har sammenheng med at han vil teste samfunnet, for å se om det kan tilgi ham. Det vil si, ta bort hans skyldsf_elser. Når samfunnet istedet vender seg mot ham og kaster ham i fengsel, oppgir han prosjektet med å s_ke samfunnets forlatelse. Behovet for å forsone seg med samfunnet dukker opp igjen fire år senere, når han vil offentliggj_re sin bekjennelse.

Ledemotivet fram til kilden av Stavrogins destruktivitet, innledes idet Stepan gj_r Varvara oppmerksom på analogien mellom Stavrogin og Prins Henry. Prins Henry er den sentrale skikkelsen i Shakespeares skuespill Henrik den fjerde. Prins Henry lever i likhet med Stavrogin et utsvevende liv, slik at han volder sin far, Kong Henrik IV bekymringer for s_nnens framtid. Varvara leser skuespillet for å finne ut om Stavrogin. F_rst finner hun liten likhet mellom de to, men senere oppdager hun en viss affinitet. Derimot har lesningen av Shakespeare fått henne til å oppdage en fundamental likhet med Hamlet. Stepan mener hun har rett. Selvsagt er det moren som f_rst er i stand til å oppdage denne indre sammenheng. Hun er den nærmeste til å forstå at Stavrogin, i likhet med Hamlet, lever i et forhold til sin fraværende far. Når dette går opp for henne, blir hun reservert og uttrykker i et par situasjoner redsel for s_nnen. I likhet med Hamlet vakler Stavrogin mellom morens ideal av en overfladisk harmoni og farsbildets krav om hevner.

Når Hamlets farsskikkelse blir tilstrekkelig modnet i hans bevissthet, dreper han for fote. På en mer indirekte måte skjer det samme med Stavrogin. De aller fleste som kommer under Stavrogins innflytelse blir drept i l_pet av romanen. Stavrogins drama er som f_r nevnt, et uttrykk for det moderne menneskets drama, hvor man hemmeligholder begjærstrykelse. I De besatte vet ikke engang fortelleren hva som driver Stavrogin. Virkningene av Hamlets og Stavrogins farsbilde er likevel det samme. Deres fedre krever hevner over familien og til sist over s_nnene selv. Metafysisk begjær overfor en hevnerskikkelse f_rer til at de skapende kreftene er i ferd med å suges ut av Stavrogin. Hans egentlige tilstand perverteres og uttrykkes i et destruktivt oppr_ som kun etterlater ham et skinn av virkeligheten.¹⁶

Stepans klassiske og romantiske idealer har ingen substans til å stå imot det skyldskompleks

¹⁵O.S. English/G.H.J. Pearson. Vårt känsloliv och dess problem, Stockholm: Natur och Kultur, 1951, s. 238-239.

¹⁶Girard. Deceit, Desire and the Novel, s. 139.

Stavrogin får over seg. I løpet av Stavrogins barndom og ungdom stiller Stepan seg kritisk overfor den tradisjonelle ortodokse kristendomsforståelse. Stepan uttrykker sin tro slik.

For meg er Gud et høyere vesen som erkjenner seg selv i meg. (De Besatte. Bd. I s. 43.)

Man kan kanskje si at i Stavrogins tilfelle blir Den russiske kirkes betoning av imitatio Kristi byttet ut med imitatio Kukulnik. Etterlikningen av Kukulnik-idealet har ingen substans til å stå imot de irrasjonelle kreftene i Stavrogin. Stepans tro på en gud som formes i menneskets bevissthet, blir hos Stavrogin tatt opp i sin fulle menneskelige konsekvens. Menneske-guden som blir seg selv bevisst i mennesket, er i Stavrogins tilfelle, hans egen far.

Stavrogin, de besattes begjærmodell

Hittil i denne artikkelen har jeg konsentrert meg om Stavrogins egne begjærforhold. Nå velger jeg å skifte perspektivet og se Stavrogin som begjærmodell for de andre romanpersonene. Girard mener Stavrogin er Dostojevskijs dypeste innsikt i de andre personenes begjær, og at han på den måten er begjærsubjekt for alle karakterene i De besatte.¹⁷

Det kan være interessant å først se hva Dostojevskij selv har sagt om sin hovedperson. I et brev til Katkov datert 20. oktober 1870 gir Dostojevskij endel synspunkter på Stavrogin.

Denne anden Person (Nikolai Stavrogin) er ligeledes en dyster skikkelse, en Nidding. Men jeg tror, han er en virkelig tragisk Skikkelse, skjult adskillige efter at have læst Romanen sikkert vil spørge: Hvad er dette for noget?

I et brev til Maikov datert 23. desember 1868, beskriver han hovedpersonen i det romanprosjektet som skulle kalles "En stor synders liv". Ifølge Dostojevskij ligger den psykologiske løsning på denne hovedperson "i et dypt følelsesliv".

Dersom den store synder er Stavrogins genesis, kan Dostojevskijs egne utsagn være en nøkkel til Stavrogin-tolkningen. Dette skal jeg imidlertid komme tilbake til på slutten av artikkelen. Bare et fåtall av karakterene i romanen begjærer Stavrogin eksternt. Det vil si at de begjærer Stavrogin for å få dekket konkrete behov. Straffefangen Fedjka og kaptein Lebjadkin kommer inn i kategorien av eksternt begjær ettersom deres lovprisning av Stavrogin skyldes pekuniære behov.

Stavrogin blir hovedsakelig objekt for en abstrakt, mer kompleks begjær dyrking hvor de tror Stavrogin kan fylle deres sjelelige behov. For å kunne forstå romanpersonenes Stavrogin-dyrkelse, må jeg først si noe om Girards teori omkring forfeila begjær genealogi.

Forfeila begjær er en flukt fra den allmenne oppdagelse av en intens svakhet i seg selv.¹⁸ I stedet for å erkjenne og integrere denne livsfølelsen, forsøker man å gå lidenskapelig opp i en annen person. Dess sterkere en begjærer en annen person, dess sterkere blir behovet for å skjule sitt imitative begjær. Intern rivalisering forårsaker Stavrogin-dyrkelse. Stavrogin blir samtidig

¹⁷Girard. Deceit, Desire and the Novel, s. 59.

¹⁸Girard. Deceit, Desire and the Novel, s. 282.

gjenstand for dyrkelse fordi romanpersonene er overbevist om at han allerede blir begjært av andre.¹⁹ Intensivering av de forfeila begjærene transformerer blikket slik at de tror Stavrogin er så opph_yd at han ikke er villig til å akseptere dem som sine disipler engang.²⁰ Stavrogindyrkelsen skaper samtidig ambivalente begjær. Beundringen folk nærer til Stavrogin er samtidig blandet med avsky.²¹

Dostojevskij gir Stavrogin de attributtene som er n_dvendig for suksess innenfor rivalisering. Derfor vekker han det mest intense begjær hos de som selv aspirerer mot suksess. Når Stavrogin gir inntrykk av å eie det som andre sterkest begjærer, utl_ser dette Stavrogindyrkelsen. Utfra denne synsvinkel ser vi at Dostojevskijs mest fundamentale oppgave i *De besatte* ikke er personskildring, men avdekking av forfeila begjær.²²

Det er likevel vanskelig å forklare ettertidens interesse for nettopp Stavrogin-skikkelsen dersom han bare avdekket begjær hos andre. Jeg tror interessen for ham har sammenheng med at han begjærer sterkere, men på en mer hemmeligholdt måte enn de andre sentrale romanpersonene. De som begjærer Stavrogin er forblindet og kan ikke se den gnagende annethet i ham. For å skjule sin annethet, driver Stavrogin et maskespill samtidig som han fremhver sin autonomi. Ved å fremstille seg som likegyldig, vekker han sterke begjær hos de som fors_ker å skjule sine opprinnelige svakheter. At likegyldighet ikke er Stavrogins egentlige tilstand, vises hver gang det irrasjonelle trenger seg fram i sine destruktive former.

Kirillov, Sjatov og Pjotr Stepanovitsj er de tre som sterkest ligger under for Stavrogin idet de s_ker ham i selve livsbekreftelsen. De er avhengige av å få Stavrogin til å bekrefte deres hovedidéer. Alle som kommer inn under Stavrogins innflytelse, blander sammen den guddommelige og den menneskelige modellen. På ulike måter kommer denne sammenblandingen til uttrykk hos disse tre når de forkynner tesen om morgendagens verden hvor mennesket skal bli guddommeliggjort.²³

Både Pjotr og Sjatovs bakgrunn er knyttet til Stavrogins bakgrunn. Alle tre deler felles erfaring av familieoppl_sning. Innenfor det psykoanalytiske perspektivet er dette viktig, fordi de s_ker en modell med samme bakgrunn og derfor med mulighet til barndomsidentifisering. Men i stedet for den kristne tanken om at Kristus har gjennomgått det samme som mennesket og derfor kan hjelpe og forstå, s_ker ofrene av metafysisk begjær Stavrogin som sin forl_ser.

Kirillovs bakgrunn er ukjent. Det eneste en vet, er at han har hatt en bror, men som nå er d_d. Det antydes at de hadde et nært forhold. Utgangspunktet for å forstå Kirillov er hans monomani.

¹⁹ *ibid.*, s. 7.

²⁰ *ibid.*, s. 10.

²¹ *ibid.* Se s. 41.

²² *ibid.* Se s. 163.

²³ *ibid.* Se s. 61.

Andre tenker på én ting, og straks etter på en annen. Men jeg har hele livet tenkt på ett og det samme. Gud har pint meg hele livet, sluttet han plutselig med et merkelig tonefall. (De Besatte. Bd. I s. 131.)

Stavrogin har påvirket Kirillov til å tro på menneskets guddommeliggj_ relse gjennom Kristus-imitasjon. Kirillov har sett Stavrogin leve sammen med de utst_ tte i St. Petersburg. Han har sett Stavrogin forsvare den fattige og utst_ tte Maria Lebjadkin, og på den dypeste måte identifisere seg med henne gjennom at de blir ett i ekteskapet. Men Kirillov er den eneste som gjennomskuer Stavrogins forhold til Maria som et rent eksperiment hvis eneste formål er "å se hva dette kan f_ re til". (De Besatte. Bd. I s. 209.)

Både Kirillov og Stavrogin identifiserer seg med Kristus ut fra sitt forfeila begjær. De vil overgå Kristus. Deres Kristus-imitasjon er ikke begrunnet i identifisering med Kristus, men i menneskelig rivalisering. I stedet for å bli Kristus lik for å kunne elske andre, _nsker de å overgå menneskene ved å bli Kristus. Her er Sjatovs bemerkning om at i Kirillovs tilfelle er det mye hat med i spillet (De Besatte. Bd. I s. 155.) en vesentlig uttalelse. Og i den f_ rste nedtegnelsen fra 1870 har Dostojevskij referert til romanen som "misunnelse".²⁴

Selv om Kirillov er i stand til å gjennomskue Stavrogins motiver, har det ingen betydning for den fascinasjon han nærer overfor Stavrogin. Kirillov ser at Stavrogin bærer en byrde og i sitt metafysiske begjær _nsker han å overgå Stavrogin. I likhet med Kristus vil Kirillov ta menneskehetens byrder på seg. Kirillov _nsker å overgå Stavrogins Kristus-imitasjon på selve kristendommens kjernepunkt, oppstandelsen. Kirillov ser Jesu d_ d på korset som kristendommens avslutning. I sin forvrengte og rendyrkede korsteologi mener han at oppstandelsen ennå ikke har funnet sted. Kirillov har utpekt seg selv til å frelse menneskene fra d_ den. I stedet for det kristne budskap forkynt av slavernes f_ rste misjonær, St. Kirill (826-869 e.Kr.) profeterer navnebroren Kirillov det nye heretiske budskap om at mennesket er gud.²⁵

Ved å begå selvmord uten frykt vil han bringe menneskeheten inn i denne nye tilstand. Ved å trekke konsekvensene av Stavrogins Kristus-imitasjon, opph_ yer Kirillov seg til en ny frelsesgestalt. Med andre ord, Kirillovs Stavrogin-dyrking har forblindet ham til å utpeke seg selv til frelserskikkelse. Denne forblindelse f_ rer til at Kirillov, når han ser Stavrogin konfrontere seg med d_ den tre ganger i en duell, er ute av stand til å se at Stavrogin rent praktisk konfronterer seg med hans idé. I stedet sier Kirillov, like etter Stavrogins duell, at Stavrogin er en svak person. Tidligere har han indikert at Stavrogin er syk. Metafysisk begjær skaper det en i psykologien kaller projeksjon. Det vil her si at Kirillov tilskriver Stavrogin sine egne ubevisste impulser. Kirillov projiserer all sin d_ dsangst over på Stavrogin, slik at han er sikker på at Stavrogin duellerte i angst. Selve romanteksten gir ingen indikasjon på at Stavrogin f_ lte frykt under duellen.

²⁴Børtnes. *The last Delusion in an Infinite Series of Delusions: Stavrogin and the Symbolic Structure of The Devils.* Se s. 53. I *Dostoevsky Studies*, 1983, 4.

²⁵R. Peace. *Dostoyevsky: An examination of the Major Novels,* Cambridge: Cambridge UP, 1971. Se s. 184.

Fenomenet fryktl_ shet kan i denne sammenheng være fruktbart å se litt nærmere på. Stavrogin konfronterer seg flere ganger med den ytterste livsfare, og lite tyder på at han f_ ler frykt. Fortelleren tolker Stavrogins fryktl_ shet slik.

Jeg må atter minne om at Nikolaj Vsevolodovitsj tilhørte dem som ikke kjenner frykt. Når han utkjempet sine dueller, stod han helt rolig mens motstanderen skjøt, og deretter tok han omhyggelig sikte og drepte med dyrisk ro. (...) han ville ikke følt noen nytelse ved dette, han ville bare gjort det fordi han følte at han måtte, bare ha gjort det av kjedsomhet, slapt og sløvt. (De Besatte. Bd. I s. 227-228.)

Stavrogin uttrykker den samme tilstand av likegyldighet i livsfare som man kan observere blant kliniske narcissister og kronisk aggressive. Disse pasientene er ofte ikke klar over den reelle fare i slike situasjoner fordi de tror de er allmektige, og ikke noe kan tilst_ te dem. Narcissistenes selvkjærlighet f_ rer til at de tror de er allvitende og allmektige. De står utenfor alle fysiske farer, og må _yeblikkelig ha alt det de _nsker seg.²⁶

Denne tilstand av forblindet autonomi viser seg å ha sammenheng med avvising fra andre, slik at de ikke har hatt mulighet til å vende sin kjærlighet mot noe annet enn seg selv.²⁷ Ifølge psykoanalytisk teori kan denne insensitivitet ofte tilbakef_ res til morens avvising av barnet.²⁸

Det som gj_ r Kirillov så ambivalent å tolke, er en annen side ved ham; den ikke idé-monologiske siden. Når han ikke begjærer via Stavrogin, begjærer han spontant. Kirillov er inkluderende overfor andre, og han har et intuitivt blick for andre personers sjelsliv. Kirillovs spontanitet vises blant annet når han leker med en liten pike, og når han hjelper Sjatov når konen skal f_ de. E. Wasiolek mener likevel at Kirillovs gode sider bare er en siste rest av menneskelighet f_ r den totale indifferens tar over.²⁹ Kirillov blir med sine forfeila begjær mer og mer ett med sitt solipsistiske idéunivers. Spontaniteten forsvinner, og selvmordet setter punktum for hans Stavrogindyrkelse. Når Stavrogin får Kirillov til å miste troen, så han blir overbevist om Guds d_ d, kommer Kirillov tilbake til det religi_ se ved å guddommeliggj_ re mennesket. I sin desperate fornektelse og gudsforpinthet er Kirillov en videref_ ring av Ippolitt-skikkelsen i Idioten. Kanskje er Kirillov Dostojevskijs dypeste innsikt i en intenst religi_ s ateist.

I likhet med Kirillov kom Sjatov under Stavrogins innflytelse i utlandet. Sjatovs livslange hat overfor Russland ble forvandlet til en messiansk folketro. Stavrogin har kun én samtale med Sjatov i l_ pet av romanen, den foregår om natten åtte dager etter Stavrogins hjemkomst, på Sjatovs værelse. Samtalen danner en fortsettelse på liknende samtaler som de har hatt i utlandet.

²⁶O.S. English/G.H.J. Pearson. Vårt känsloliv och dess problem, Stockholm: Natur och Kultur, 1951. Se s. 234.

²⁷ibid. Se s. 233.

²⁸ibid. Se s. 233-234.

²⁹E. Wasiolek. Dostoevsky: The major fiction, Cambridge, Massachussets: M.I.T. Press, 1964. Se s. 122.

Sjatov har ventet i to år på å få bekreftet sine idéer gjennom Stavrogin, men i mellomtiden har Stavrogin i sitt metafysiske begjær mistet troen på enhver idé. Dette understrekes ved at Stavrogin er fraværende under samtalen, og tvinger seg selv til ikke å se på klokken. Selv om det muligens uttrykker en ekte reaksjon, har Stavrogin en tendens til å snu seg bort fra de han merkerer begjærer ham, slik at han på en sterkere måte skal bli gjenstand for deres begjær. Når Sjatov merker at Stavrogin er fraværende, utl_ser det et oratorisk dilerium hos ham der han både tilber og avsl_rer Stavrogin. Når Sjatov refererer til Stavrogins tidligere lære; slavofilenes tro på folket, irettesetter Stavrogin ham for å ha nedverdiget Gud til et attributt til folket. Selv om Stavrogin avsl_rer denne tro på folket som heresi, teoretiserer han bort idéen han har avf_dt i Sjatov.

For å slippe å bære fanen for sin egen idé, deler Stavrogin tilværelsen opp i to adskilte deler; en teoretisk idémessig sfære og en annen bestående av praktisk livsutfoldelse. Slik adskiller han liv og teori fra hverandre for å forhindre en vekselvirkning mellom de to. L. Grossman mener å finne en forklaring på Stavrogin-tragedien i hans ensidige intellektualisme.

This is a genius of the abstract, a titan of logical abstractions, completely engrossed in wide ranging, but sterile theories.³⁰

Selv om Stavrogin har gitt Sjatov og Kirillov to forskjellige idéer, må man ta i betraktning at når romanens hovedhandling tar til, har Stavrogin gitt opp alle idéer.

Wasiolek og Holquist synes å si det motsatte av Grossman. Holquist mener Stavrogin lever sitt liv uten noen form for idéstyring, men hans intense behov for å leve ut sin unikhhet må f_re til galskap.³¹ Wasiolek sier i grunnen det samme, på en annen måte når han hevder at Stavrogin representerer den totalt frie viljen som uvilkarlig f_rer til en despotisk vilje, fordi friheten blir truet ved enhver forbindelse, tro og emosjon.³² Splittelsen mellom det teoretiske og praktiske i Stavrogin synes for meg å være en dialektisk prosess som leder mot total ufrihet. Grossmans aksentuering av Stavrogins isolasjonistiske teoretisering, sett i lys av Holquists og Wasioleks betoning av hans ustyrlige livsutfoldelse, åpenbarer nettopp den splittelsen som kjennetegner Stavrogin-skikkelsen.

Kristen tro hos bipersonene kan bare virkeliggj_res når de l_river seg fra Stavrogins innflytelse. Stavrogin-dyrkelsen f_rer til at den menneskelige og den guddommelige modell forkludres i en heretisk gudsforståelse. Sjatov kan ikke tro på Gud, så lenge han tror på Stavrogin.

Stavrogin, hvorfor har skjebnen dømt meg til å tro på Dem i evigheters evighet? (De Besatte. Bd. I s.

³⁰L. Grossman. *Dostoevsky: A biography*, London: Allen Lane, 1974, s. 474.

³¹M. Holquist. *Dostoevsky and the Novel*, Princeton: Princeton UP, 1977. Se s. 142.

³²E. Wasiolek. *Dostoevsky: The major fiction*, Cambridge, Massachusetts: M.I.T. Press, 1964. Se s. 130.

På grunnlag av Stavrogin-tilbedelsen bekjenner Sjatov at han ennå ikke tror på Gud. I ett tilfelle opphøyer han Stavrogin til guddom når han sier at Stavrogin vekket ham opp fra de døde ved å vise til den russiske messianisme. Det er likevel uklart om Sjatov ønsker at Stavrogin skal bære denne fanen som en messias-skikkelse eller som dens apologet. Stavrogin gjennomskuer og avslører Sjatovs avgudsdyrkelse.

(...) De betrakter meg visst som en slags sol og Dem selv som et lite kryp i sammenligning. (De Besatte. Bd. I s. 269.)

Sjatovs avgudsdyrkelse, det vil si blandingen av hat og beundring, skyldes i første rekke at Stavrogin har forført hans kone. Stavrogin har vist seg som seierherre i kjærlighetslivets rivalisering, og Sjatov kan ikke annet enn begjære via Stavrogin for at han igjen skal bli objekt for konens begjær. Det forekommer meg underlig at ingen Dostojevskij-forsker har vektlagt dette utroskaps-triangelet som konstituerende faktor for forholdet mellom Sjatov og Stavrogin. Det kan virke som verkets religiøse overtoner er blitt brukt på en tildekkende måte for forståelsen av de fundamentale psykologiske strukturene mellom romanpersonene, da hovedsakelig Stavrogins forhold til de andre personene.

Men Sjatov er i romanens hovedforløp i ferd med å befri seg fra Stavrogin. Innsømmelse av forfeila begjær er første steg mot dets avsløning, og ved åpent å erklære sin dyrkelse overfor Stavrogin, begynner Sjatov å se Stavrogins menneskelighet. Hans frigjørelse fra sitt Stavroginbegjær gjør ham i stand til å konfrontere Stavrogin med hans indifferens og sadisme. Sjatov er i stand til å se enda dypere. Han ser at Stavrogin elsker anger og samvittighetsnag. Sjatov nærmer seg faretruende Stavrogins hemmelighet når han antyder at Stavrogins giftermål med den fattige Maria Lebjadkin er et uttrykk for et soningsbehov.

(...) - hvorfor har De pålagt Dem en sånn bot? (De Besatte. Bd. I s. 272.)

Gjennom å avsløre sine egne tilbøyeligheter, nærmer Sjatov seg Stavrogins begjærforhold. Stavrogin anerkjenner Sjatovs spørsmål som skarpsindig og ondskapsfullt, og forsvinner derfor raskt bort fra ham. Stavrogin og Sjatov møtes aldri mer fordi Stavrogin flykter konsekvent fra de som nærmer seg hans egentlige problem.

Pjotr Stepanovitsj utvikler seg i romanforløpet mot stadig sterkere Stavrogin-avhengighet. Pjotr har gjennomgått samme forvandling som Stavrogin; fra barndommens nervøsitet til uherlig dristighet. På det ytre politiske handlingsplan har Pjotr en viss makt over Stavrogin, men på det indre plan er Pjotr fanget i sin Stavrogin-dyrkelse. Dette når klimaks da Stavrogin nekter å gå inn i den fjerrollen Pjotr har tiltenkt ham. Når Pjotr plutselig kysser Stavrogin på hånden og utbryter:

De er solen, og jeg er bare en mark... (De Besatte. Bd. II s. 89.)
uttrykker Pjotr desperasjonen som inntreer når Stavrogin i forakt fjerner seg fra ham.

Som Stavrogin-tilbeder forkaster han sin selvrespekt og spiller klovnens rolle. Han forkaster seg selv ved å gi Stavrogin all verdi og seg selv null verdi. Ut fra denne tilstand av destruksjon forkaster han ikke bare seg selv, men også Lisa Nikolajevna, sin far og det bestående samfunn.

Alt dette er han villig til å ofre i sin Stavrogin-dyrkelse. Psykoanalytisk er det grobunn for å tolke Pjotrs totaldestruktivitet som utslag av kontaktl_shet mellom ham og faren, Stepan Trofimovitsj. Stepan har ansett Pjotr for en slags idiot; redd og ubegavet. Pjotr anklager Stepan for å ha fors_kt å bli kvitt ham.

Selv om det er nærliggende å tolke genealogien til Pjotrs destruktivitet som farshat, er det på den andre siden en viss ubevisst farsidentifisering hos s_nnen. I likhet med faren har Pjotr forkastet tradisjonell ortodoksi. Han har tatt opp i seg den samme politiske interessen og f_rt farens samfunnskritiske idéer ut i sin ytterste konsekvens. Til og med estetikken har Pjotr til felles med faren. Men Pjotrs estetikk er redusjonistisk og ikonoklastisk i den hensikt å inkarnere den i én person, Nikolaj Stavrogin.

Jeg elsker skj_nnheten. Jeg er nihilist, men jeg elsker skj_nnheten. Ja, hvorfor skulle ikke nihilister elske skjønnheten? Det eneste de ikke elsker, er avguder, men jeg elsker en avgud! Og det er De som er min avgud. (De Besatte. Bd. II s. 88.)

Tilbedelsen av den ene person forblinder evnen til å se skj_nnhet omkring seg, og ender i groteske drap. Pjotr dreper eller manipulerer alt som truer hans avgud. Pjotr dyrker Stavrogin i den hensikt å få herske i Russland. Stilt overfor denne idéen rettferdiggj_r han sine drap. Og det er på disse premissene at Stavrogins kone, Maria Lebjadkin blir drept.

Seier innenfor begjærslivet kan aldri tilfredsstille Stavrogins oppr_rstrang. Men gjennom å gifte seg med en halt og åndssvak pike på det laveste samfunnstrinn, utfordrer han selve samfunnsgrunnvollene. Stavrogins giftermål med Maria Lebjadkin er et uh_rt anst_t mot samfunnsidealene. Ved å gifte seg med denne invalide, hevner han seg på morens samfunnsideal, samtidig som han soner i forhold til sin modell.

Maria Lebjadkin er skildret som en ambivalent religi_s person. I likhet med Sjatov og Kirillov blander hun Stavroginn i sitt religiøse livssyn. I tillegg blander hun panteistisk gudsforståelse sammen med den ortodokse kirkens gudsforståelse. I den tiden da hun levde i kloster forkynte hun den heretiske tanken om at Gud og naturen er ett. Denne ideen hadde hun fått av en gammel nonne som gjorde bot fordi hun drev med spådomskunster. (De besatte. Bd. I s. 163.) I klosteret blir hun så tiltrukket av ekstrem asketisme at hun_nsker å dyrke Gud ved å mure seg inne i en celle. (De Besatte. Bd. I s. 162-163.) Hennes spekulative legning fremheves også ved at hun fors_ker å l_se tilværelsens gåter ved å spå i kort.

V. Ivanov mener Maria forener i seg grekernes forestillinger om jorden (Gaia) med de kristne forestillinger om jomfru Maria.³³ At hun er halt, tolker Ivanov som Marias skjulte skyld og fiendskap mot Gud. Ivanov mener at i dette tilfelle alluderer Dostojevskij til Det gamle testamentets fortelling om Jakob som kjempet mot Gud (1. Mosebok 32.24-32).³⁴ Til tross for hennes heretiske tilb_yeligheter avsl_rer hun Stavrogins maske som uegentlig. Men hun er

³³V. Ivanov. *Freedom and the Tragic Life: A study in Dostoevsky*, New York: The Noonday Press, 1966. Se s. 62.

³⁴ibid., s. 62.

forhindret fra å se hva som ligger bak masken. Idet hun avslører Stavrogins maske, falmer også hennes egen, konkret vist ved at hennes hvitpudrede maske oppløses i tårer. Hennes siste ord i romanen tyder på at hun er blitt befridd fra sin Stavrogindyrkelse hvor hun forbanner Stavrogin som en falsk tsar-imitator.

Beskrivelsen av forholdet mellom Stavrogin og den russiske femme fatale Lisa Nikolajevna er gjennomgående bygd opp av triangulære begjærstrukturer. Det første triangulære forhold mellom Stavrogin og Lisa oppstår i løpet av Stavrogins Parisopphold. Stavrogin viser inngående kjennskap til mekanismene bak triangulært begjær. Det ser vi når Lisa flytter i den hensikt å få Stavrogin mer forelsket i henne. Istedet slutter Stavrogin vennskap med Pjotr, slik at Lisa overfører sine begjær overfor Stavrogin.

Skuffelsen som oppstår hos Stavrogin og Lisa, etter å tilbrakt en natt sammen, viser hvordan forfeila begjær faller sammen uten en tredjeperson. Nattens avsløring bringer Lisa til den innrømmelse at hennes fellesliv er påvirket av operaen. Stavrogin tiltrekker henne i hennes hang til imitasjon av livet slik det framstår i operaen. For at deres begjær skal få nytt liv etter den mislykkede natten, må hun avvise Stavrogin neste morgen. Stavrogin er helt klar over det påtatte i deres kjærlighet, og avslører dette i en samtale med Pjotr.

I natt ble hun på en eller annen måte klar over at jeg ikke elsker henne... det har hun forresten alltid visst. (De Besatte. Bd. II s. 242.)

Når Varvara reiser sammen med sin pleiedatter, Dasja til Paris for å få bekreftet forholdet mellom Stavrogin og Lisa, fører denne innblanding til at Stavrogins destruksjonsfølelser blusser opp, og han innleder et forhold til sin stesøster Dasja. En spekulativ tolkning av Stavrogins forhold til Dasja vil gå ut på at han utfordrer incesttabuet. Men romanteksten antyder mer en sykepleiers forhold til sin pasient enn et vanlig erotisk forhold.

Lisas forlovede, Mavrikij Nikolajevitsj, begjærer ikke primært gjennom Stavrogin, men gjennom Lisa. Men Lisas utroskap med Stavrogin utløser et begjærforhold til Stavrogin. Mavrikij er Lisa absolutt hengiven på den måten at han er villig til å utslette sine meninger, sin verdighet og til og med sitt liv for hennes gunst. Det kan virke som Mavrikij begjærer Lisa spontant fordi han forholder seg totalt hengivent til henne. Likevel tyder mye på at hans kjærlighet er masochistisk. At Mavrikij stadig lar Lisa få ydmyke ham i påsyn av andre, tyder på at han begjærer der avvisingen er sterkest. Når han sier han ønsker Lisa ulykkelig gift med Stavrogin og seg selv død, uttrykker han essensen av masochismen; hat mot seg selv og torturisten. I sitt forfeila begjær overfor Stavrogin ofrer Mavrikij det som er ham mest dyrebart, sin forlovede.

Mavrikij synliggjør et syndrom i Dostojevskijs univers, nemlig den evige ektemann-syndromet. Mavrikij behersker ikke spillet av dobbelt begjær, og i den nederlagsdramatiske rollen som evig ektemann, driver han sin elskede i armene på sin rival. Selv om den evige ektemann tilpasser seg samfunnets konvensjonelle kjærlighetskodeks av troskap og hensynsfullhet, ligger det en eksistensiell masochisme bak. Den evige ektemann, Mavrikij, kan bare få bekreftelse på livet ved å bli plaget.

Stavrogin har samme hang til selvplaging. Han avviser dem som viser kjærlighet og godhet mot ham, mens han knytter seg til dem som hater, beundrer og rivaliserer med ham. Med andre ord knytter han seg til mennesker som er en trussel mot ham. På dette grunnlag kan en forstå den merkelige uttalelsen at en ubetydelig intrigemaker som Liputin er den person i byen som gj_r sterkeste inntrykk på ham. Nettopp fordi Liputin er fryktet av alle, på grunn av sin hang til baktalelser og psykiske intriger, er det at Stavrogin blir betatt av ham, og må utfordre ham ved å kysse hans kone på munnen offentlig.

Dasja er, med unntak av biskop Tichon, kanskje den romanpersonen som har det fjerneste og mest spontane begjær i forhold til ham. Hun begjærer ikke Stavrogin på grunn av hans attributter, men forholder seg som en pleier overfor en syk person. Hun vil redde Stavrogin fra det hun kaller hans demon. Dasja tilh_rer en ideal-kategori i Dostojevskijs univers; de selvoppofrende kvinnene som kan redde helten. Hun er en ideofor s_ster av Sonja Marmeladov og bibelselgersken Sofja Matvejevna. Men mens Sonja og Sofja vokser seg nærmere sine helter og transformerer dem ved sin Kristus-likhet, glir Stavrogin stadig lenger bort fra det religi_ st kvinnelige visdomsprinsipp Dasja inkarnerer. Ivanov mener at Dostojevskij i De besatte fors_ker å vise hvordan det evige kvinnelige prinsipp i den russiske sjel blir utsatt for vold og undertrykkelse.³⁵

I romanutviklingen blir ikke Stavrogin frigjort fra sin demon, det vil si som fange av sin fraværende far. Dette åndelige fangenskapet får ham gradvis til å tro at de objekt han kan eie er verdil_se. Istedet vil han konsentrere seg om det som er forbudt.³⁶

De siste krampetrekningene f_r han havner i et totalt abstrakt begjær overfor sin mediator, er de uh_rte forhold med forlovede, gifte og åndssvake kvinner.

Samtalen hos biskop Tichon

Kapitlet "Hos Tichon" ble opprinnelig lagt til kapitlet etter "Tsarevitsj Ivan" (kapittel 14),³⁷ men ved utgivelsen i 1872 ble kapitlet sensurert vekk³⁸ - noe som fikk Dostojevskij til å skrive flere alternative versjoner, som også ble sensurert. Den norske utgaven fra 1946 satte "Hos Tichon" inn som kapittel 11, det vil si omtrent midt i romanen. I nyoversettelsen fra 1991 har Geir Kjetsaa satt inn kapitlet der hvor Dostojevskij opprinnelig plasserte det.

"Hos Tichon" inntar den samme sentrale plass som fortellingen om Lasarus oppvekkelse i Forbrytelse og straff. Mens Lasarus-beretningen danner en prefigurasjon på Raskolnikovs

³⁵ibid. Se s. 60.

³⁶Se Girard. *Deceit, Desire and the Novel*, s. 176.

³⁷S. Linnér. *Starets Zosisma in The Brothers Karamasov: A study in the mimesis of virtue*, Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1975. Se chapter 3. "Bishop Tixon in The Possessed", s. 59.

³⁸E. Krag. *Dostojevskij*, Oslo: Gyldendal, 1962. Se s. 242.

oppstandelse,³⁹ blir Matrosja-eksperimentet en prefigurasjon på Stavrogins fall.

Foranledningen til klosterbesøket er Sjatovs oppfordring til Stavrogin om å oppsøke Tichon. Romanteknisk er kapitlet bygd opp av kontraster. Biskop Tichon danner en kontrast til forrige kapitlets burleske skildring av den halvgale og uberegnelige profeten Semjon Jakovlevitsj. Den tykke, gråhårete munken som fører Stavrogin til Tichons celle, danner ved sin klossete og klovnaktige opptreden en kontrast til Stavrogins fattethet. Tichons usikre og nervøse oppførelse stilt opp mot Stavrogins ytre selvsikkerhet utgjør imidlertid kapitlets hovedkontrast. I Dostojevskijs univers blir slike kontraster debattert ved at mennesker av ulik natur, bakgrunn og idéer konfronteres med hverandre. Ved å skape så dype konfrontasjoner at de ytre attributtene skrelles vekk, forsøker Dostojevskij å tvinge fram det han kalte mennesket i mennesket.

I møtet mellom Stavrogin og Tichon mener Sven Linnér at de psykologiske strukturene som avtegnes kan forbindes med psykoanalytisk teori. Gjennom konfrontasjonen blir Stavrogins handlinger gjort forståelige ved at en skjult kjerne eller hemmelighet avdekkes.⁴⁰ Likevel skiller psykoanalytikerens metode seg fra Tichons ved å gå lenger tilbake i fortiden for å avdekke denne skjulte kjerne.⁴¹ Samtidig er psykoanalytikerens relasjon til pasienten preget av en større objektivitet. Tichons "teknikk" av total åpenhet og identifikasjon, sammenfaller med det en i dag kaller encounter-terapi.⁴²

Det innledende møtet mellom Stavrogin og Tichon er en studie mellom to mennesker, ukjent med den andres referanser. Dette fører til at begge blir forlegne når de hilser på hverandre. Og for første gang i romanen blir Stavrogin forlegen og mister fatningen overfor en annen. I møtet med Tichon forandres Stavrogin fra sin vante reserverthet, til aktivt å fortelle om seg selv. Som aktiv blir han i likhet med sin mor utålmodig og dirigerende. Når Tichon gjør Stavrogin oppmerksom på hans sjelelige likhet med moren blir han rasende, ettersom det er henne og hennes normer han ubevisst gjør opprør mot.

Ved at Tichon intuitivt nærmer seg sentrale problemer i Stavrogin, blir Stavrogin nødt til å kaste masken av likegyldighet. Når Tichon gjør Stavrogin oppmerksom på at det ligger aggresjon bak masken, forsvarer han seg med å kalle Tichon en kynisk natur. Stavrogin forsøker å vri samtalen over på det teologiske området, men Tichon har skjnt at de psykologiske plager må behandles før det teologiske kan relateres til Stavrogin. Tichons stadige dreining gjør Stavrogin mer og mer aggressiv, og han advarer Tichon med at han ikke liker psykologer.

³⁹Se Børtnes. Kristologi og romandiktning – noen problemer i Dostojevskijs poetikk. En artikkel i samlingen Streiftog i Dostojevskijs verden, Oslo: Solum, 1982. Se s. 20.

⁴⁰S. Linnér. Starets Zosima in The Brothers Karamasov. Se s. 62.

⁴¹ibid. Se s. 63.

⁴²ibid. Se s. 70.

Tichon har skjult at Stavrogin ønsker å gå inn på det teologiske for å skape større fremmedhet omkring sine problemer. Ved å ty til teologiens mer mytiske språk, forsøker Stavrogin å unngå en direkte samtale om sine traumer. Grunnen til Tichons dreining er hans intuitive visshet om at Stavrogin ikke kan oppleve noen identifikasjon med den guddommelige modell for den menneskelige er avslørt. Når Stavrogin forteller om sine hallusinasjoner som et møte med djevelen, tolker Tichon hallusinasjonene psykologisk, og mener Stavrogin ubetinget burde gå til lege. Stavrogin bringer ikke det teologiske på bane i et identifiseringsbehov med den guddommelige modell, men for å få bekreftet sin tro på djevelen.

Stavrogins holdning er lik den holdning Freud mente å observere spesielt blant endel intellektuelle som han behandlet. Hans forsøk på å trenge inn i deres traumer fikk ingen helbredende virkning fordi de konstruerte erstatningstraumer som forhindret frembrytelsen av de egentlige traumene.⁴³

Tichon beveger Stavrogin ved å svare åpent på alle de provoserende spørsmålene Stavrogin stiller ham. Samtidig identifiserer han seg med Stavrogins mørke sider. Det bygges opp en affinitet mellom de to ved at Stavrogin leter etter Tichons dårlige sider, mens Tichon leter etter Stavrogins gode sider. Når Tichons svakheter og Stavrogins muligheter belyses, aksentueres likheten mellom den store synderen og den hellige munken. Dette toppes da Stavrogin spør Tichon om det ikke er noe i hans sjel som fryder seg over hans elendighet. I sin forsvarlse oppriktighet svarer Tichon.

Hvem vet, det kan godt være. Å, det kan godt være! (De Besatte. Bd. II s. 124.)

Ved at Stavrogin leter etter det syndige i Tichon, greier han å identifisere seg med ham. Ved at Tichon meddeler disse tilbøyelighetene, ser Stavrogin noe av seg selv i Tichon. Når Stavrogin for første gang i livet opplever en person som er i stand til å identifisere seg med hans irrasjonalitet, bekjenner han i brevs form sin ugjerning.

Når Stavrogin lever blant St. Petersburg-bermen er han fri fra morens Kukolnik-ideal og helt hjemstøtt av general-dyrkelsen. I likhet med faren splitter Stavrogin sin identitet mellom flere kvinner. Dette er symbolisert ved at han leier flere leiligheter rundt om i St. Petersburg. Stavrogin opplever samme mangel på identitet som Don Juan. Det vil si en indre trang til å splittes gjennom flere kvinner. Stavrogins besettelse kan sees som en atomisering av selvet idet begjærmodellen blir stadig mer internalisert i sjelslivet hans. Demonen er en hel legion (jmfør epigrammet fra Lukas 8.32-36) som splitter og terroriserer ofrene av metafysisk begjær.⁴⁴

Matrosja-eksperimentet er en test til å finne ut av splittelsen. Stavrogins spørsmål om identitet blir utkrystallisert i spørsmålet; hvem var min far? I Matrosjas familie ser Stavrogin et mønster av en sadistisk mor og en fraværende far. I den tolvårige Matrosja kjenner Stavrogin seg selv igjen som tolvåring, det fatale året da faren reiste bort fra godset. Ut fra Matrosja-familiens

⁴³S. Freud. *Introductory Lectures on Psychoanalysis*, Great Britain: Pelican Books, 1973. Se s. 330-331.

⁴⁴Girard. *Deceit, Desire and the Novel*. Se s. 92.

likhet med sitt eget familiem_nster, setter Stavrogin i stand en scene for å gjenskape barndommens hovedkonflikt. Matrosja blir den tolvårige Stavrogins tvillingsjel. Selv går han inn i rollen som sin egen far. Scenen er bygd n_yaktig opp etter sadismens prinsipp. Jeg benytter meg her av Girards sadismebegrep.

Sadisten forestiller seg at han har greid å imitere sitt forfeila begjærsobjekt, og han fors_ker å ta hans plass. Men sadisten kan ikke holde fast på illusjonen av å være begjærsobjekt om ikke offeret blir ham selv. Sadistens vold er et fors_k på guddommelighet. Han vil overbevise seg selv om at han har nådd målet. Derfor pr_ver han å se verden som den begjærte. For at det skal skje må han omforme offeret til seg selv.⁴⁵

F_r jeg går videre med å tolke eksperimentet, kan det være fruktbart å se hva som utl_ste det. Eksperimentet er det nest siste av en rekke eksperiment som alle har skadet andre. På den tiden Matrosja-eksperimentet ble begått, kretser Stavrogins tanker stadig om selvmord. Den eneste måten han greier å unngå selvmord på, er å utf_re nye ugjerninger for å sone overfor sin begjærmodell. Stavrogin er kommet inn i en tilstand psykologien kaller demonisk. Betegnelsen demonisk kan brukes når overjeg'et terroriserer jeg'et og går ned i det. Stavrogins ego-defekt gj_r det vanskelig for ham å utvikle et n_yaktig over-jeg. Selv om Stavrogins over-jeg ikke er en moraliserende instans, er ikke hans forbrytelser et utslag av manglende over-jeg. Istedet for en moraliserende instans, spiller hans over-jeg en rolle som en hevne instans som krever opprør.

Når Stavrogins begjærmodell terroriserer ham, begår han forbrytelser som f_lge av fortvilt selvpoppoldelsesdrift. Forbrytelsene forhindrer at aggresjonene rettes innover slik at han tar sitt liv. Forbrytelsene gir Stavrogin vellyst fordi det gir ham skyldf_lelse, og skyldf_lelse er hans kontakt med livet. I en slik tilstand er mennesket if_lge Freud uten valg.

Forhindret aggresjon synes å f_re til alvorlig beskadigelse; det synes virkelig som om vi måtte _delegge andre ting og andre mennesker for å bevare oss for tendensen til selvdestruksjon og ikke _delegge oss selv.⁴⁶

Men i bekjennelsen er Stavrogin av en annen oppfatning. Han mener at til tross for sin dyriske sanselighet, er han i stand til å kontrollere sine tilb_yeligheter. Til forskjell fra psykoanalysens betonging av en tvangsstyrt vilje, fremholder Stavrogin den frie vilje.

Stavrogin forstår selv de bakenforliggende motiv for sine ugjerninger når han sier at han "ikke elsket usselheten i seg selv". (De Besatte. Bd. II s. 106.) Med andre ord, han elsker ikke pinen, men f_lelsen av å få sonet straffen. På bakgrunn av psykoanalysen kan en nå en utvidet forståelse av hvorfor Stavrogin er n_dt til å rivalisere og begå ugjerninger for å f_le at han lever. Men nå tilbake til Matrosja-eksperimentet.

⁴⁵Se Girard. *Deceit, Desire and the Novel*, s. 185.

⁴⁶Freud. *Nytt i psykoanalysen*, Oslo: Gyldendal, 1977. Se s. 86.

I selve Matrosja-eksperimentet regresserer Stavrogin til barndommens seksualitet når han "kjærtegger" henne. Handlingen utføres som et påskudd mot jeg-oppløsning. Ifølge Haak er perverse handlinger utløst av vanskelige frustrasjoner og uutholdelige angstsituasjoner i barndommen.⁴⁷

I eksperimentet forsøker Stavrogin å komme i kontakt med sin opprinnelige familiesituasjon, men på grunnlag av splittelse og regressering, ser han bare skygger av sin forhatte fortid. En utfyllende forklaring til at Stavrogin ikke kan finne veien tilbake til sine familiære objekter, er hans narcissisme.

Narcissismens tilstand av innelukkethet fra omverdenen forhindrer den medfølelse som kreves for å få vekket fortiden tillive. Pervers seksualitet er bygd på splittelsens prinsipp, ettersom den er fortrenget infantil seksualitet, forstrødd og oppstykket i sine enkelte deler.⁴⁸

Ved å provosere fram lidenskap i Matrosja, som hun mangler modenhet til å hankes med, tester Stavrogin hva som kunne ha hendt dersom han i tolvårsalderen hadde vendt seg fra moren og til faren. Eksperimentet viser seg dæbrygende. Han prøver vold mot seg selv som tolvåring. Symbolsk dreper han seg selv i denne ytterste form for soning, og for første gang i livet kjenner han virkelig angst.

Selv etter Matrosja-eksperimentet innser ikke Stavrogin umuligheten ved en soning som delegger andre. En tid etterpå har soningsbehovet vokst slik at han går rundt med planer om å skyte seg. Psykoanalytisk teori bekrefter Dostojevskijs innsikt i at det sado/masochistiske handlingsmønstre er nært bundet sammen med selvmordstanker.⁴⁹ Istedet for å skyte seg, gifter han seg med Maria Lebjadkin. Etterpå reiser han hjem til godset Skvovesjnikij og soner gjennom skandaler mot morens konvensjonelle samfunnsideal.

Hans treårige reise som blant annet omfatter besøk til religiøse valfartssteder som Jerusalem og Mont Athos, kan tolkes som nye soningsbehov. At pilgrimsreisen ender i Sveits tolker Holquist som tegn på at reisen har slått feil.⁵⁰ I hvert fall er skyldskomplekset blitt så intenst at Stavrogin har begynt å hallusinere. Det er etter Matrosja-eksperimentet at de terroriserende effektene av den fraværende far er kommet såpass nær at en kan observere Stavrogins psykologiske sirkel

⁴⁷N. Haak. Allmän neuroslära på psykoanalysens grund, Stockholm: Natur og Kultur, 1982, s. 105.

⁴⁸Freud. Introductory Lectures on Psychoanalysis, Great Britain: Pelican Books, 1973. Se s. 352.

⁴⁹O.S. English/G.H.J. Pearson. Vårt känsloliv och dess problem, Stockholm: Natur och Kultur, 1951, s. 220.

⁵⁰M. Holquist. Dostoevsky and the Novel, Princeton: Princeton UP, 1977, s. 142.

(soningsmånsteret) og snakke om en besettelse.⁵¹

I Dostojevskijs univers skildres barn som sannhetsbærere og levende anstøtsteinar mot de voksnes egenmektighet. Matrosja tror hun har drept Gud etter å ha blitt forført av Stavrogin. I sin forvirring gir hun seg selv skylden for å ha blitt forført av pseudo-guden. I likhet med de andre som har kommet inn under Stavrogins innflytelse, begynner Matrosja å forkludre den guddommelige modell med den menneskelige. Etter forførelsen tror hun at hun har begått en d_ dssynd og tar på seg hele skylden for ugjerningen. Til tross for hennes selvdestruktive skyldreaksjoner, kan en si at hun imiterer Kristus ved å gj_ re seg skyldig for andres synder. I lys av Dostojevskijs univers kan en faktisk gå enda lengre i Kristus-likhet når en tar i betraktning hans syn på barn som syndfrie.⁵² Dette syn kan i denne sammenheng uttrykkes slik: Matrosja blir i sin syndfrihet gjort til synd for at Stavrogin skal få leve.

Når Matrosja dagen etter forførelsen får _ye på Stavrogin, rister hun på hodet og knytter neven mot ham. På denne måten, i likhet med Maria Lebjadkin, viser hun at hun gjennomskuer og tar avstand fra Stavrogin.

Stavrogin kan aldri glemme dette synet fordi det uttrykker så presist den bebreidelse og oppgittethet han selv f_ ler overfor sin fraværende far som han inbiller seg krever stadig nye sonoffer og slik sett driver ham i d_ den. Dette synet skaper den ytterste ambivalens i Stavrogin. På den ene siden kan han ikke leve uten dette synet, men på den andre siden kan ikke tåle det.

Når Tichon etter å ha lest bekjennelsen begynner å kritisere formen, har han forstått de underliggende motiv bak bekjennelsen. Istedet for fortvilelse over ugjerningen, fortviler Stavrogin over sin egen fortvilelse. Kjetsaa mener Stavrogin er grepet av det Kierkegaard kaller "dæmonisk indesluttethed".

Den som fortviler over sin egen fortvilelse, _nsker nemlig å bli værende i fortvilelsen.⁵³

Denne estetiske kokketering over fortvilelsen kan overfladisk forveksles med en kristen syndserkjennelse, men er i sin essens det motsatte, fordi den "dæmoniske" fortvilelsen har både sitt utgangspunkt og sin fullendelse i seg selv. Tichon har forstått at Stavrogin, i sin masochisme, beskriver seg selv dårligere enn han selv synes han er.

⁵¹Se Girard. *Deceit, Desire and the Novel*. Se s. 74.

⁵²"Barn så lenge de er barn, til syvårsalderen for eksempel, er forferdelig forskjellige fra voksne mennesker: rent som et annet vesen og med en annen natur." (Brødrene Karamasov, bd. 1, Oslo: Gyldendal 1976, Se s. 262.)

"Barna skal I særlig elske; for også de er uten synd, som englene, og de er til for å røre oss. Ve den som gjør et lite barn vondt." (Ibid, s. 353.)

⁵³G. Kjetsaa. *Fjodor Dostojevskij - et dikterliv*, Oslo: Gyldendal, 1985, s. 267.

Vaclav Cerny uttrykker Tichons oppdagelse slik:

(...). the elder (Tichon) realizes with horror that the highest Christian virtue, humility, is in Stavrogin the crowning form of his pride. What Stavrogin wants to demonstrate is precisely his readiness to stand the most terrible trial, namely human disgust, mockery and pity.⁵⁴

Tichon skjønner at Stavrogin ikke søker medlidenhet fra andre, men hat. Bekjennelsen er en utfordring mot menneskene. Stavrogin ønsker ikke andres medlidenhet så lenge han soner gjennom å utfordre samfunnsidealene. Bekjennelsen er utløst av det en i psykologien kaller pseudoaggressivitet. Pseudoaggressiviteten har til formål å provosere omgivelsene til å behandle en dårlig, slik at ens egne masochistiske behov tilfredstilles. Haak mener at dersom pseudoaggressiviteten tilfredstilles, vil det ofte føre til at vedkommende søker ensomheten eller tar sitt liv.⁵⁵

Tichon forsøker å rive Stavrogin ut av sitt nedbrytende handlingsmønstre ved å gi ham tilgivelse. Men nettopp masochistens forakt for dem som fatter godhet og sympati for en, fører til at Stavrogin opplever Tichons tilgivelse som motbydelig.

I likhet med de andre opprørene i Dostojevskijs univers er Stavrogin hjemstøt av redselen for å bli latterliggjort.⁵⁶ Tichon gjør Stavrogin oppmerksom på at han vil tåle menneskenes hat, men ikke deres spott. Dersom menneskene ler av Stavrogin, har han feilet. Latteren vil være det dødbringende tegn på at han ikke har maktet å hevne seg på samfunnet. Isteden har samfunnet hevet seg på Stavrogin ved å latterliggjøre hans opprør. Dess dypere Stavrogin synker ned i denne opprørske forfengeligheit, dess mer intens og destruktiv virkning får hans begjærsmøll over ham.⁵⁷

Stavrogin har ingen instans å vende seg mot. Ved å begjære sin fraværende far inverteres alt liv. Han ønsker at menneskene skal stirre hatefullt på ham fordi det skaper balanse i sjel livet. Den insisterende stolthet Stavrogin uttrykker i bekjennelsen, tyder på at han har begynt å se skam, nederlag og sjelelig slaveri som tegn på guddommelighet.⁵⁸

Tichon forutser at bekjennelsen vil gjøre et helt annet inntrykk på mennesker enn det som Stavrogin i sin metafysiske forblindethet tror. Han gjør Stavrogin oppmerksom på at menneskene skiller mellom maleriske forbrytelser og smakløse forbrytelser. Stavrogins

⁵⁴V. Cerny. Dostoevsky and His Devils. Michigan: Ardis/Ann Arbor, 1975, s. 56.

⁵⁵N. Haak. Allmän neuroslära på psykoanalysens grund, Stockholm: Natur och Kultur, 1982, s. 133.

⁵⁶Girard. Deceit, Desire and the Novel. Se s. 69.

⁵⁷Se ibid, s. 142.

⁵⁸Se ibid. s. 177.

ugjærning er ifølge samfunnsidealene smakløs og uelegant, og vil derfor fremkalle hån.

Til slutt bekjenner Stavrogin sin mest oppriktige beveggrunn. Han søker en uendelig lidelse for å kunne tilgi seg selv. Når Stavrogin avdekker dette sjelelige kjernepunktet i seg selv, fremholder Tichon Guds tilgivelse og kaller Stavrogin "en som ærer den hellige ånd, uten å kjenne den". (De Besatte. Bd. II s. 125.)

Man kan kanskje spekulere på om Tichon gjør den feilen å introdusere det religiøse alternativet for tidlig, slik at det hindrer tilgang til Stavrogins egentlige problem. Stavrogin opplever at religionen hviler på samme spekulasjon som samfunnet, det vil si at den temmer en istedet for at mennesket kan følge sine naturlige tilbøyeligheter som opprører. Tichons råd om å glemme samfunnets forlatelse og heller søke Guds forlatelse, forekommer Stavrogin som en umulighet. Han opplever seg som forfører av en av de små, og fortjener bare å få en kvernstein om halsen (jamfør Matteus 18.6).

Tichon forsøker å fordype sitt kristne alternativ: Gjennom ekte anger vil han korsfestes og stå opp igjen som et tilgitt menneske. Men det eneste Stavrogin kan oppleve av "guddimensjonen" er den hevneende gud, identisk med generalens over-jeg. På grunn av Stavrogins general-identifisering klarer ikke Tichon å gi Stavrogin et bilde av den tilgivende Gud. I stedet reagerer Stavrogin hånlig når Tichon sier at Kristus vil tilgi ham.

Stavrogin kan ikke avfeie Tichon på det psykologiske området, men avfeier ham på det teologiske fordi han tror religionen med dens bedrag fungerer som en celle verre enn samfunnet.

Når Tichon skjønner at han selv ikke makter å vise til den guddommelige modell, henviser han Stavrogin til en gammel eneboer. I tråd med moderne psykiatri har Tichon skjunt at forbrytelser som resultat av mangel på kjærlighet bør behandles av én spesielt utvalgt person som kan gi kjærlighet slik at forbryteren gradvis lærer seg å elske.⁵⁹ Ved å henvise Stavrogin til å leve sammen med denne vismannen i fem til syv år, har Tichon skjunt at det i Stavrogins tilfelle vil ta lang tid til å bli i stand til å skifte modell og identifisere seg med den tilgivende Gud.

I fortvilelsen over å ha mistet Stavrogins tillit, konfronterer Tichon Stavrogin enda en gang med hans psykologiske handlingsmønstre. Han mener Stavrogins skyldskompleks vil kreve stadig flere forbrytelser. Tichon er blitt klar over Stavrogins handlingssoningsmønstre uten å ha klart å avdekke skyldskomplekset. Men Stavrogin følger seg likevel såpass avslørt av Tichon at han flykter ut av rommet og avfeier ham som en "fordømt psykolog". (De Besatte. Bd. II s. 128.)

Stavrogins ambisjoner har gradvis blitt forvandlet til dødsdrift. På slutten av romanen er hans kjempekrefter og opprørstrang fortært til ren passivitet. Dette er han selv klar over når han sier: "(...) av meg er det bare kommet fornektelse uten noen som helst styrke eller storsinnethet. Ja, ikke engang fornektelse. Alt har bare vært smått og vissent." (De Besatte. Bd. II s. 402.) Nettopp denne utvikling hos Stavrogin (og de andre karakterene besatt av forfeila begjær) er demonien

⁵⁹O.S. English/ G.H.J. Pearson. Vårt känsloliv och dess problem, Stockholm: Natur och Kultur, 1951. Se s. 252.

som til slutt driver dem utfor stupet. Deres hemmeligholdte avgudsdyrkelse, rivalisering og skyld f_rer til d_d i seg og rundt seg.

Matrosjas selvmord danner en parallell til Stavrogins videre utvikling. Selvmordet er den ytterste konsekvens av Matrosja-eksperimentet. Når skylden etter hvert gjennomsyrrer Stavrogin, må han dø. Den fraværende fars d_dsdrift har seiret. Til slutt forkaster Stavrogin alle andre roller og står igjen med den internaliserte generalen.

Når Stavrogin på slutten skriver til Dasja og ber henne bli hans sykepleier i Sveits, uttrykker dette den totale oppgitthet over ikke lenger å kunne elske. De aggressive impulsene har nå blitt rettet innover mot Stavrogin selv. Mulighetene for å ut_mme de aggressive driftsimpulsene minskes og den aggressive energien som stilles til over-jeg'ets disposisjon _ker. Over-jeg'et blir da så destruktivt at jeg'et ikke holder det ut og foretrekker selvmordet.⁶⁰

Ødipus` foreldre setter alt inn på at s_nnen ikke skal vite sannheten om sitt opphav. Varvara setter inn alle sine krefter på å ta det opprinnelige farsbilde bort fra Stavrogin og erstatte det med Kukulnik-idealet. Nettopp ved å fors_ke å forhindre skjebnen, blir Stavrogin-familien et offer for den. Ved at Varvara forhindrer det opprinnelige farsbildet skal komme til uttrykk hos Stavrogin, blir han til slutt sprengt av det internaliserte farsbildet.

Varvara tror hun har vunnet s_nnen tilbake når Stavrogin uttrykker _nske om å dra til Sveits som Dasjas pleiepasient. Istedet seirer de hevneende destruksjonskreftene. Når hun besvimer ved synet av den hengte Stavrogin, uttrykker dette familietragediens klimaks, der Varvara ser det ultimate resultat av sin surrogatfamilie. Stavrogins tragedie er en familietragedie. Ved at foreldrenes kjærlighet slår feil, feiler Stavrogin på alle områdene i livet. Og de adelige og kunstneriske idealene som Stavrogin ble oppdratt i forhold til, viser seg å være uten substans. Stavrogin uttrykker sin egen barndomstragedie ved å si at man komme seg over en elv på en bjelke, men ikke på en treffis. (De besatte. Bd. II s. 401.)

"Anklag ingen - jeg selv". (De besatte Bd. I, s. 408). Dette er Stavrogins siste ord, skrevet på en lapp f_r han hengte seg. Ordene uttrykker den innsikt Stavrogin har kommet fram til på slutten av sitt liv. Selv om han erkjennelsesmesig er blitt klar over at han ikke kan skyldes på noen annen enn seg selv, er han blitt immun mot andres kjærlighetsimpulser. Han drar konsekvensene av sine mislykkede soningsfors_k, og avsl_rer med dette sine begjærs fall. Stavrogins selvmord bunner i en intellektuell forståelse av den fraværende fars illusjon. Men emosjonene står i en dyp kontrast til Stavrogins velutviklede intellekt, slik at han ikke greier å leve uten disse illusjonene. Når den fraværende far avsl_res som et vrengebilde av hans skyldskompleks, er det for sent. De aggressive skyldsf_elsene vendes innover i ham selv og driver ham i selvmordet.

I stedet for hjelp til å la de destruktive kreftene d_slik at en ny, opprinnelig identitet kan oppstå, blir besettelsen stanset ved selvmordet. Erkjennelsen av besettelsen koster Stavrogin livet. Romanens avslutning er begjærenes innhenting av besetteren. Den som besetter andre er en

⁶⁰N. Haak. Allmän neuroslära på psykoanalysens grund, Stockholm: Natur och Kultur, 1982. Se s. 120-121.

fange av samme besettelsen, og må derfor lide samme skjebne.

Derfor kan man konkludere med Dostojevskij at det nerv_ se guttebarnet ikke ble en uf_ lsom nihilist av noen annen grunn enn for å kunne kontrollere de dype f_ lselene inni seg. Nihilisme og ateisme i De besatte er uttrykk for fordekte svakheter. Pjotr som skildres som ennå mer nerv_ s i barndommen, må derfor bli ennå mer uf_ lsom enn Stavrogin for å fungere.

I De besattes univers fremstår personene som en invertering av det de egentlig er. Derfor er det mer fruktbart å se dem som antipersoner av seg selv enn som antikrister. Kontrastene blir derfor den egentlige metoden for å forstå personene i De besatte. Nihilistenes destruktive styrke springer ut av en indre svakhet, mens Tichons, Marias og Sofjas ytre hjelpesl_ shet springer ut av en indre styrke.

Stavrogin-skikkelsens aktualitet er blitt stadig tiltagende nettopp fordi denne besettelsen viser konsekvensene av det sekulariserte menneskets autonomi-tenkning, både i forhold til medmenneskene og det religi_ se. Vi ser her hvordan den teologiske relevansen i De besatte fremheves ad negativ vei. Dess mer en fors_ ker å leve autonomt, dess mer blir man besatt av andre. Behovet for Kristus kommer fram_ gjennom de menneskelige modellenes fall. Det guddommelige alternativ skapes og tydeliggj_ res ved at leseren konfronteres med autonomitankens ulike d_ dsformer.

BIBLIOGRAFI

Tekstutgaver.

F.M. Dostojevskij:

- Brødrene Karamasov, I-II/overs. av Olaf Broch, Oslo: Gyldendal, (Lanterne-bok), 1976.
- De besatte, I-II/overs. av Geir Kjetsaa, Oslo: Solum, 1991.
- Dostojevskis Breve i Udvalg/utv. og komm. af Ejnar Thomassen, København: Athenæum, 1943.
- En ung manns historie, I-II/overs. av Einar Hansen, Oslo: Solum, 1991.
- Idioten, I-II/overs. av Geir Kjetsaa, Oslo: Solum, 1991.
- Opptegnelser fra et kjellerdyp/overs. av Gunnar Opeide, Oslo: Solum, 1990.
- Raskolnikov/overs. av Ivar Digernes, Oslo: Gyldendal, (Lanternebok), 1978.

Anvendte verk om Dostojevskijs liv og romandiktning.

M. Bakhtin. Problems of Dostoevsky's Poetics, Manchester: Manch. UP, 1984.

V. Cerny. Dostoevsky and His Devils, Michigan: Ardis/Ann arbor, 1975.

R. Girard. Deceit, Desire and the Novel: Self and Other in Literary Structure, Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1965.

L. Grossman. Dostoevsky: A Biography, London: Allen Lane, 1974.

M. Holquist. Dostoevsky and the Novel, Princeton: Princeton UP, 1977.

V. Ivanov. Freedom and the Tragic Life: A Study in Dostoevsky, New York: The Noonday Press, 1966.

G. Kjetsaa. Fjodor Dostojevskij - et dikterliv, Oslo: Gyldendal, 1985.

E. Krag. Dostojevskij. Oslo: Gyldendal, 1962.

S. Linnér. Starets Zosima in The Brothers Karamasov: A study in the mimesis of virtue, Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1975.

R. Peace. Dostoevsky: An examination of the Major Novels, Cambridge: Cambridge UP, 1971.

E. Wasiolek. Dostoevsky: The major fiction, Cambridge, Massachusetts: M.I.T. Press, 1964.

Anvendte artikler om Dostojevskijs verk.

J. Børtnes.

- Kristologi og romandiktning - noen problemer i Dostojevskijs poetikk, s. 11-31. Streiftog i Dostojevskijs verden, Oslo: Solum Forlag A/S, 1982.

- The Last Delusion in an Infinite Series of Delusions: Stavrogin and the Symbolic Structure of The Devils, Dostoevsky Studies, 1983, 4. S. 53-67.

S. Gil. Stavrogin og rotshetens tragedie, Oslo: Streiftog i Dostojevskijs verden, Oslo: Solum Forlag A/S, 1982. S. 169-189.

Anvendt psykoanalytisk litteratur.

S. Freud.

- Introductory Lectures on Psychoanalysis, Great Britain: Pelican Books, 1973.

- New Introductory Lectures on Psychoanalysis, Great Britain: Pelican Books, 1973.

- Nytt i psykoanalysen/overs. av K. Schelderup, Oslo: Gyldendal, 1977.

- Psykoanalyse/overs. av K. Schelderup, Stavanger: Dreyer, 1961.

O.S. English/G.H.J. Pearson. Vårt känsloliv och dess problem/overs. av I. Pingel, Stockholm: Natur och Kultur, 1951.

N. Haak. Allmän neuroslära på psykoanalysens grund, Stockholm: Natur och Kultur, 1982.

J.D. Johansen. Lille Psykoanalytisk Leksikon, K__benhavn: Borgen Forlag, 1986.

L. Nylander (red.). Litteratur & psykoanalys - en antologi om modern psykoanalytisk litteraturtolkning, Stockholm: Norstedts, 1986.

P. Ricoeur. Sprogfilosofi, K__benhavn: Vinten, 1979.